УДК 821.161.1–31 (*Ле Клезіо*)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-30

Ірина КУШНІР,
orcid.org/0000-0001-5812-2543
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри світової літератури
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) iryna.kushnir@lnu.edu.ua

РОЛЬ БАТЬКА У ФОРМУВАННІ ІДЕНТИЧНОСТІ Ж. М. Г. ЛЕ КЛЕЗІО

Стаття присвячена вивченню ролі батьків, головним чином батька, у процесі формування ідентичності Ж. М. Г. Ле Клезіо на прикладі автобіографічного есею «Африканець». Вважаємо, що цей твір постає як експлікативний текст для пояснення і своєрідного виправдання батька, а також для розуміння гібридної етнічної ідентичності Ж. М. Г. Ле Клезіо як складного конструкту з європейськості як даності та африканськості як набутої під впливом досвіду та змішання різних культур. Визначено, що присутність батька in absentia (фізична та емоційна відсутність) сформувала у сина відчуття неповноти радості дитинства; примирення між ними відбувається через набуття також і батьківської «африканськості» як свободи, прийняття власної тілесності та антиколоніальних поглядів (на прикладі аналізу частин цього есею «Африканець», «Від Джорджтауна до Вікторії», «Бансо», «Забуття»). Досліджено, як відбувається процес набуття батьком «африканськості» та яким чином він втрапляє у пастку між-етнічної расової ідентичності як інший на африканському континенті та не-свій на пенсії у Європі. Вказано на символічну двозначність Африки у житті батька як місця кохання, щастя і також самотності та відповідно визначені топоси життя батька (Нігерія, Маврикій, Гвіана і т. д.). Проаналізовано батька як неоднозначну і складну особистість; вивчені його різні вияви як професіонала-лікаря і власне батька, головною ознакою якого стає домінування над членами сім'ї (на прикладі частини «Забуття»). Встановлено його роль у формуванні новоруссоїзму Ж. М. Г. Ле Клезіо та усвідомленні свободи як невід'ємної ознаки життя людини. Визначені топоси радості дитинства письменника (Огожа і Ніцца), що постають як протиставлення виховання європейського та африканського, як виховання жіночого (Ніцца, матір, баба) та чоловічого (Огожа, батько).

Ключові слова: *образ батька, образ матері, гібридна етнічна ідентичність, автобіографічний есей, персонаж.*

Iryna KUSHNIR,
orcid.org/0000-0001-5812-2543
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of World Literature
Ivan Franko Lviv National University
(Lviv, Ukraine) iryna.kushnir@lnu.edu.ua

THE ROLE OF THE FATHER IN THE FORMATION OF THE IDENTITY OF J. M. G. LE CLÉZIO

The article is devoted to the study of the role of parents, mainly the father, in the process of identity formation of J. M. G. Le Clézio on the example of the autobiographical essay "The African". It has been stated that this work appears as an expository text to explain and justify the father, as well as to understand J. M. G. Le Clézio's hybrid ethnic identity as a complex construct of Europeanness as a given and Africanness as acquired through experience and the mixing of different cultures. It has been determined that the presence of the father in absentia (physical and emotional absence) formed in the son a sense of incompleteness of the joy of childhood; reconciliation between them occurs through the acquisition of the father's 'Africanness' as freedom, acceptance of his own physicality and anti-colonial views (on the example of the analysis of parts of this essay "The African", "From Georgetown to Victoria", "Banso", "Oblivion"). The process of the father's acquisition of 'Africanness' and how he falls into the trap of inter-ethnic racial identity as "other" on the African continent and a stranger in retirement in Europe has been examined. The symbolic ambiguity of Africa in the father's life as a place of love, happiness and loneliness have been pointed out. The topoi of the father's life (Nigeria, Mauritius, Guiana, etc.) have been defined accordingly. The father has been analyzed as an ambiguous and complex personality; his various manifestations as a professional doctor and a father himself, whose main feature is domination over family members have been studied. The topoi of the writer's childhood joy (Ogoja and Nice) have been defined, which appear as a contrast between European and African upbringing and as female (Nice, mother, grandmother) and male (Ogoja, father) upbringing as well.

Key words: *father's image, mother's image, hybrid ethnic identity, autobiographical essay, character.*

Постановка проблеми. Дослідження творчості Ж. М. Г. Ле Клезіо головним чином пов'язане з вивченням проблеми ідентичності, де важливим елементом є подорож-ініціація, яку проходить персонаж на шляху до своєї самості-як-унікальності. Вважаємо, що не менш цікаво вивчити спосіб набуття ідентичності через інтеграцію у сімейність, звідси важливим для ідентифікації є знати своїх батьків, оскільки вони відіграють важливу роль у набутті ідентичності, особливо у дитинстві та підлітковості. Батько, матір, дід письменника постають як персонажі романів «Онітша» (1991), «Золотошукач» (1985), «Подорож на Родрігес» (1986), «Карантин» (1995), «Рітурнель голоду» (2008), есею «Африканець» (2004) та ін., що свідчить про автобіографічність як важливу основу творчості Ле Клезіо. Спогади про себе, про дитинство, про батька і матір у автобіографічному есеї «Африканець» задля кращого розуміння ідентичності самого автора Ле Клезіо зумовили наш інтерес для вибору цього твору для дослідження зазначеної проблеми, зокрема актуальним є детально вивчити роль батька у формуванні «африканськості» (розуміємо як набуття африканської етнічної ідентичності) на шляху до космополітизму як позиції Ле Клезіо та більш вузько роль батька у долі сина. Таке дослідження стане підґрунтям для порівняльного аналізу «Африканця» (2004) і роману «Онітша» та стане основою для розрізнення фікційної та нефікційної складових роману.

Аналіз досліджень. Творчість Ж. М. Г. Ле Клезіо достатньо добре вивчена українськими дослідниками-літературознавцями. Відзначимо доробок Р. Савчук про наративні особливості романів (Савчук, 2020); Г. Каратєєвої, що обґрунтувала концепт-константу подорож у своїй дисертації (Каратєєва, 2014); серед франкомовних досліджень – Н. Морган із її аналізом образу матері письменника (Morgan, 2014), С. Соле Кастелс та її статтю про море у романістиці Ле Клезіо (Solé Castells, 2022). У нашому доробку відзначимо статтю про проблему ідентичності у романі «Пустеля», а також наше звернення до докладного аналізу новелістики письменника із позиції дитинства-як-радості. Нами здійснено аналіз топосів дитинства Ле Клезіо та проблеми гібридної ідентичності , та оскільки есей «Африканець» має фікційну і нефікційну складові та є важливим для розуміння формування особистісної ідентичності Ле Клезіо, то бачимо безперечну актуальність дослідження у нашій розвідці аспекту сімейності у контексті формування ідентичності, що не вивчався раніше.

Метою статті є вивчити образи батьків як найважливіших людей для формування ідентичності автора «Африканця». Об'єктом дослідження є автобіографічний есей Ле Клезіо «Африканець», а предметом дослідження стали образи батька та матері під час проживання у Африці та дитинство персонажа, коли його етнічна ідентичність увиразнюється африканським досвідом. Завданнями визначаємо встановити головним чином роль батька у формуванні ідентичності дитини-підлітка; акцентувати на прийнятті чи відкиданні батька задля власної ідентифікації; виокремити проблеми, з якими зіштовхується батько в Африці, а конкретно у Нігерії; визначити головні пріоритети у житті батька та їх вплив на формування Ле Клезіо; прослідкувати процес руху від європейськості до набуття «африканськості» письменником; показати протиставлення жіноче – чоловіче виховання, визначити топоси батька та атрибути його життя.

Виклад основного матеріалу. Автобіографічний есей «Африканець» особливо цікавий для дослідження ролі батьків у житті Ле Клезіо. Твір побудований як спогади про дитинство письменника, коли він подорожує кораблем до Нігерії на зустріч з невідомим батьком, оскільки не знав його до восьмирічного віку. На початку твору письменник обґрунтовує наскільки важливі батько і матір для формування дитини: «Pour être humain est le résultat d'un père et une mère. On peut ne pas les reconnaître, ne pas les aimer, on peut douter d'eux. Ils sont là, avec leurs visages, leurs attitudes, leurs manières et leurs manies, leurs illusions, leurs espoirs, la forme de leurs mains et de leurs doigts de pied, la couleur de leurs yeux et de leurs cheveux, tout cela est passé en nous» (Le Clézio, 2004).

Образ матері постає як люблячої та доброї молодої жінки. Н. Морган зазначає щодо особи матері наступне: «Simone Le Clézio is shown as adapting effortlessly to life in Africa. Yet she is not only absent from the title of *L'Africain*, she is erased from the author's family tree through his admission to a protracted dream of having a black mother» (Morgan, 2014). У цьому есеї особа матері підмінюється уявною матір'ю задля пояснення набуття Ле Клезіо «африканськості» (розуміємо як засвоєння африканських цінностей свободи та не-пригноблення тілесності), його бажаної гібридної етнічної ідентичності: «J'ai longtemps rêvé que ma mère était noire. Je m'étais inventé une histoire, un passé, pour fuir la réalité à mon retour d'Afrique, dans ce pays, dans cette ville où je ne connaissais personne, où j'étais devenu un étranger» (Le Clézio, 2004). Матір набуває «африканськості» у свій

спосіб, пристосовуючи європейський спосіб життя до реальності Нігерії. «Ma mère était douce. Sans doute était-elle occupée à d'autres choses, à lire ou à écrire. Elle s'était faite africaine, à sa mesure, j'imagine qu'elle devait croire qu'il n'y avait pas d'endroit plus sûr au monde pour deux garçons de notre âge» (Le Clézio, 2004). Вона постає як сильна жінка, що дбає про родину у складний час окупації Франції під час другої світової війни: «Ce n'est que longtemps après que j'ai compris: ma mère, en vivant loin de mon père, avait pratiqué du fait de la guerre un heroïsme sans emphase, non par inconscience ni par résignation, mais par la force que faisait naître en elle une telle inhumanité» (Le Clézio, 2004).

З особою матері у дитинстві Ле Клезіо асоціюється безкарність дитячих витівок, як от спроба дістатися ринви: «Quant à ma mère, c'étaient la fantaisie et le charme. Nous l'aimions, et j'imagine que nos bétises la faisaient rire. Je ne me rappelle pas l'avoir entendue élever la voix. Des lors, nous avions carte blanche pour faire régner dans le petit appartement une terreur enfantine. j'ai escaladé la rambarde du balcon pour accéder à la gouttière, surplombant tout le quartier du haut des six étages. Je pense que mes grands-parents et ma mère ont été si effrayés que, lorsque nous avons consenti à revenir, ils ont oublié de nous punir» (Le Clézio, 2004).

Символічне підстригання волосся перед подорожжю до Африки постає як позбавлення свободи у час жіночого виховання матір'ю та бабою у Ніцці: «Le voyage en Afrique met fin à tout cela. Un changement radical: sur instructions de mon père, avant le départ, je dois me faire couper les cheveux, que j'ai portés jusque-la longs comme ceux d'un petit Breton, ce qui eut pour résultat de m'infliger un extraordinaire coup de soleil sur les oreilles, et de me faire rentrer dans le rang de la normalité masculine. Plus jamais je ne pourrai donner libre cours aux crises de colère de ma petite enfance. L'arrivée en Afrique a été pour moi l'entrée dans l'antichambre du monde adulte» (Le Clézio, 2004). Звідси подорож між континентами постає як процес переходу від дитинства до підлітковості та зрілості.

Крім протиставлення європейське – африканське виховання, у творі наявна опозиція чоловіче – жіноче виховання. Осередком жіночого виховання стає Ніцца (бабуся і матір). «Nous étions seulement deux enfants qui avaient traversé l'enfermement de cinq années de guerre, élevés dans un environnement de femmes, dans un mélange de crainte et de ruse, où le seul éclat était la voix de ma grand-mère maudissant les « Boches »» (Le Clézio, 2004). Ніцца і Огожа стають двома відмінними полюсами дитинства, маркованими різними виявами свободи.

Час підготовки до подорожі наповнений стереотипними страхами про невідому Африку: «Peut-être que nous avons pensé, comme tous les enfants, que nous allions y mourir. La-bas, de l'autre côté de la mer, le monde s'était figé dans le silence. Une grand-mère avec ses contes, un grand-père avec sa voix chantante de Mauricien, des camarades de jeu, de classe, tout cela s'était glacé tels des jouets qu'on enferme dans une malle, telles les peurs qu'on laisse au fond des placards. La plaine d'herbes avait le pouvoir de faire battre nos cœurs, de faire naître la fureur, et de nous laisser chaque soir dolents, rompus de fatigue au bord de nos hamacs» (Le Clézio, 2004).

Головним образом цього твору постає батько. З ним асоціюється регламентованість, порядок, правила, шерстяні шкарпетки і вичищені шкіряні черевики. «Mon père avait institué entre autres régies (règles) celle des chaussettes de laine et des chaussures de cuir cirées. Dés qu'il partait pour son travail, nous nous mettions pieds nus pour courir» (Le Clézio, 2004). Зняття цих черевик на час його відсутності трактуєтеся як тимчасове віднайдення свободи: бігати босоніж – бути вільним. Прикладом незрозумілої для дитини жорстокості батька став випадок спалення самки скорпіона з дитинчатами. Особа батька є, безперечно, домінуючою у цьому есеї: «Puis j'ai découvert, lorsque mon père, à l'âge de la retraite, est revenu vivre avec nous en France, que c'était lui l'Africain. Cela a été difficile à admettre. Il m'a fallu retourner en arrière, recommencer, essayer de comprendre. En souvenir de cela, j'ai écrit ce petit livre» (Le Clézio, 2004). Саме він стає прикладом асиміляції у африканську етнічну ідентичність, і надалі автор докладно пояснює його позицію, відкриває читачеві його як неоднозначну особистість. Так письменник ставить питання про ідентифікацію через прийняття чи відкидання європейських цінностей, підкреслюючи, що бути африканцем не значить мати певний колір шкіри, а приймати інші, відмінні від європейських цінності. Тема батьківства є провідною у творі, і Ле Клезіо послуговується образом батька для роз'яснення своєї позиції щодо колонізації Африки. Пояснення «африканськості» батька розгортається паралельно з процесом набуття гібридної етнічної ідентичності сином.

Проживання у Нігерії дає персонажу досвід сімейності: «Je ne sais pourquoi, il me semble qu'a aucun autre endroit je n'ai ressenti cette impression de famille, de faire partie d'une cellule» (Le Clézio, 2004). Найкращими спогадами про єдність родини постають боротьба з комахами, що проникають у житло родини, відчуття безпеки за вечерею, коли батько розповідає по свій день. Це

порівнюється з таким самим досвідом сімейності у вітальні баби у Ніцці: «Oui, je crois que je n'ai jamais connu de tels moments d'intimité, un tel mélange de rituel et de familier. Si loin de la salle à manger de ma grand-mère, du luxe rassurant…» (Le Clézio, 2004).

Якщо частина «Тіло» описує досвід набуття і прийняття тілесності персонажем, то у однойменній частині «Африканець» письменник розповідає історію життя батька: його приїзд 1928 року у Африку у британську Гвіану, мотиви і причини його перебування там. Хлопчик вперше зустріне батька у 8 років та сприйме його при зустрічі як передчасно постарілого та виснаженого чоловіка: «il était usé, vieilli prématurément par le climat équatorial, devenu irritable à cause de la théophylline qu'il prenait pour lutter contre ses crises d'asthme, rendu amer par la solitude, d'avoir vécu toutes les années de guerre coupé du monde, sans nouvelles de sa famille, dans l'impossibilité de quitter son poste pour aller au secours de sa femme et de ses enfants, ou même de leur envoyer de l'argent» (Le Clézio, 2004). Доказом любові батька до родини стає його подорож через африканський континент до Алжиру і далі до Європи, щоб врятувати дружину і дітей від війни, проте його арешт і відправлення назад у Нігерію стають цьому на перешкоді. Надалі батько зникає зі поля зору дитини аж до восьмилітнього віку, стає батьком-як-присутнім in absentia: «De longues années d'éloignement et de silence, pendant lesquelles il a continué d'exercer son métier de médecin dans l'urgence, sans médicaments, sans matériel, tandis que partout dans le monde les gens s'entre-tuaient – cela devait être plus que difficile, cela devait être insoutenable, désesperant» (Le Clézio, 2004). Бачимо формування позитивного образу батька як професіонала-лікаря: «Il n'a jamais laissé entendre qu'il y ait eu dans son expérience quoi que ce soit d'exceptionnel» (Le Clézio, 2004).; його постійне виправдування матір'ю (« Ces années de guerre loin l'un de l'autre, c'était dur... » (Le Clézio, 2004) і водночас негативного образу батька як втілення домінування у сім'ї.

Ле Клезіо розмірковує над тим, що саме зробило його батька таким: чи то війна, чи то віддаленість, чи то африканський досвід життя: «Etait-ce la guerre, cet interminable silence, qui avait fait de mon père cet homme péssimiste et ombrageux, autoritaire, que nous avons appris à craindre plutôt qu'a aimer ? Etait-ce l'Afrique ? Alors, quelle Afrique?» (Le Clézio, 2004).

Важливий момент для розуміння образу батька – це його причини для переселення на африканський континент після завершення навчання у медичному університеті при лондонському госпіталі Святого Йосифа: він був зобов'язаний відпрацювати у клініці тропічних хвороб у Саусхемптоні. Головний лікар надіслав йому записку, що не отримав його візитки, і цей обурливий досвід, де людина визначається посадою і візиткою змотивував батька покинути Європу і відпливти до Гвіани. Цей приклад характеризує батька як безкомпромісну і порядну людину. Він повернеться лише двічі у відпустку – для одруження та на час народження дітей. «J'ai essayé d'imaginer ce qu'aurait pu être sa vie (donc la mienne) si, au lieu de fuir, il avait accepté l'autorité du chef de clinique de Southampton, s'était installé comme médecin de campagne dans la banlieue londonienne (ainsi que mon grand-père l'avait fait dans la banlieue parisienne), à Richmond, par exemple, ou même en Ecosse (un pays qu'il avait toujours aimé). Mais ce que cela aurait changé en l'homme qu'il était, qui aurait mené une vie plus conforme, moins solitaire» (Le Clézio, 2004). Детальні факти з біографії батька транслюють читачеві захоплення ним як професіоналом та його громадянською позицією: «Par orgueil sans doute, pour fuir la médiocrité de la société anglaise, par goût de l'aventure aussi. Cela vous plongeait dans un autre monde, vous emportait vers une autre vie. Cela vous exilait au moment de la guerre, vous faisait perdre votre femme et vos enfants, vous rendait inéluctablement étranger» (Le Clézio, 2004).

Для хлопчика батько уявляється з пенсне, ознакою старості: «La première fois que j'ai vu mon père, à Ogoja, il m'a semblé qu'il portait des lorgnons. En réalité, mon père devait porter des lunettes à la mode des années trente, fine monture d'acier et verres ronds qui reflétaient la lumière» (Le Clézio, 2004). Образ батька символічно стає втіленням Африки, на початку ті самі слова асоціюються з ними обома: невідомість, непізнаваність, загадковість і навіть небезпечність: «Je crois que dans les premières heures qui ont suivi mon arrivée au Nigéria <…> ce n'est pas l'Afrique qui m'a causé un choc, mais la découverte de ce père inconnu, étrange, possiblement dangereux. En l'affublant de lorgnons, je justifiais mon sentiment. Mon vrai père pouvait-il porter des lorgnons ?» (Le Clézio, 2004).

У процесі пізнання синами батько постає відмінним він уявного. Домінантою образу батька постає владність. Це породжує протистояння і конфліктність з синами: «Son autorité a tout de suite posé un problème. Nous avions vécu, mon frère et moi, dans une sorte de paradis anarchique à peu près dépourvu de discipline. Le peu d'autorité auquel nous étions confrontés venait de ma grand-mère, qui était fondamentalement opposée à toute forme de chatiment corporel envers les enfants, lui préferant la raison et la douceur» (Le Clézio, 2004).

Образ батька розкривається через його захоплення фотографією, фотокартки транслюють його захоплення первісною красою природи та його самотність: «il collectionne des clichés en noir et blanc qui représentent mieux que des mots son éloignement, son enthousiasme devant la beauté de ce nouveau monde. <…> Sur ses photos paraissent la solitude, l'abandon, l'impression d'avoir touché à la rive la plus lointaine du monde» (Le Clézio, 2004). Автор акцентує на фотографіях, що передають глибинність захоплення красою природи Африки: «Les photos que mon père a aimé prendre, ce sont celles qui montrent l'intérieur du continent, la force inouïe des rapides que sa pirogue doit remonter, halée sur des rondins, à côté des marches de pierre où l'eau cascade, avec sur chaque rive les murs sombres de la forêt. <…> Sur la photo apparait l'étrave de la pirogue en train de descendre le fleuve, je la regarde et je sens le vent, l'odeur de l'eau, j'entends malgré le grondement du moteur le crissement incessant des insectes dans la forêt» (Le Clézio, 2004). Слід додати, що цей есей має інтермедальний перегук з ілюстративним матеріалом, якими стали фотографії, ймовірно зроблені батьком Ле Клезіо. Письменник інтерпретує з антиколонізаторської позиції фотографію батька з автомобілем фордом і будиночком на фоні могутнього африканського пейзажу: «Il y a dans cette photo unique quelque chose de froid, presque austère, qui évoque l'empire, mélange de camp militaire, de pelouse anglaise et de puissance naturelle» (Le Clézio, 2004).

Частина есею «Від Джорджтауна до Вікторії» показує різну Африку та пояснює мотиви, що змусили батька покинути Маврикій. Так само знаходимо його портретну характеристику у молодості: «Les rares photos de lui a cette époque montrent un homme robuste, à l'allure sportive, vêtu de façon élégante, complet veston, chemise à col dur, cravate, gilet, souliers de cuir noir» (Le Clézio, 2004). Письменник розповідає історію кохання та шлюбу з матір'ю, що була його двоюрідною сестрою. У цій частині автор прослідковує своє захоплення пригодами та мандрами, сформоване з дитинства під впливом способу життя батька: «j'ai acheté une pirogue, j'ai voyagé debout à la proue, les orteils écartés pour mieux agripper le bord, balançant la longue perche dans mes mains, regardant les cormorans s'envoler devant moi, écoutant le vent souffler dans mes oreilles et les échos du moteur de hors-bord s'enfoncer derrière moi dans l'épaisseur de la forêt» (Le Clézio, 2004). Так само звідти виформовується його новоруссоїзм. «Plus tard, longtemps après, je suis allé à mon tour au pays des Indiens, sur les fleuves. J'ai connu des enfants semblables. Sans doute le monde a-t-il changé beaucoup, les rivières et les forêts sont moins pures qu'elles n'étaient au temps de la jeunesse de mon père» (Le Clézio, 2004).

Наступний спогад у цьому есеї – про батька у старості, що постає хворим і замкнутим після повернення до Європи: «Quand je suis revenu des terres indiennes, mon père était déjà malade, enfermé dans son silence obstiné. Je me souviens de l'étincelle dans ses yeux quand je lui ai raconté que j'avais parlé de lui aux Indiens, et qu'ils l'invitaient a retourner sur les fleuves, qu'en échange de son savoir et de ses médicaments, ils lui offraient une maison et la nourriture pour le temps qu'il voudrait» (Le Clézio, 2004). У кінці його життєвого шляху бачимо його вигнанцем із його Африки, і він проходить ту саму кризу расової ідентифікації, що і його сини при прибутті до Нігерії. Він постає у стані між-етнічної гібридної ідентичності (будучи зовнішньо європейцем внутрішньо залишається африканцем), оскільки не приймає європейських лицемірних стандартів поведінки. «C'est ainsi que je le vois à la fin de sa vie. Non plus l'aventurier ni le militaire inflexible. Mais un vieil homme dépaysé, exilé de sa vie et de sa passion, un survivant» (Le Clézio, 2004). Так розкривається символічність назви твору: що значить бути африканцем для Ле Клезіо на прикладі його батька, тобто, бути африканцем – прийняти свободу як головну цінність і полюбити Африку, її мешканців, її природу, поважати, допомагати, а головне пізнати і зрозуміти впродовж життя. «Pendant plus de quinze ans, ce pays sera le sien. Il est probable que personne ne l'aura mieux ressenti que lui, à ce point parcouru, sonde, souffert. Rencontré chaque habitant, accompagné d'autres vers la mort. Aimé surtout, parce que, même s'il n'en parlait pas, jusqu'à la fin de sa vie il aura gardé la marque et la trace de ces collines et des gens qu'il y a connus» (Le Clézio, 2004).

Автобіографічний есей «Африканець» не тільки розкиває образи батьків, а й є пізнавальним щодо життя у колонізованій Африці. Маврикій і Гвіана («C'est la Guyane qui a preparé mon père à l'Afrique. Il ne pouvait pas revenir en Europe – encore moins à Maurice, ce petit pays où il se sentait à l'étroit au milieu de gens égoistes et vaniteux» (Le Clézio, 2004)) протиставляються західній Африці, що була тоді у війні («Le Nigéria est sans doute «pacifié», occupé par l'armée britannique. Mais c'est une région où la guerre est permanente, guerre des hommes entre eux, guerre de la pauvreté, guerre des mauvais traitements et de la corruption hérités de la colonisation, guerre microbienne surtout» (Le Clézio, 2004)). Кіплінгівські «цивілізовані» Лагос та Джорджтаун неприйнятні для Ле Клезіо як приклад

вивищення білих над іншими народами завдяки прикладу батька: «En parlait-il ? D' où me vient cette instinctive répulsion que j'ai ressentie depuis l'enfance pour le système de la Colonie? Sans doute ai-je capté un mot, une réflexion» (Le Clézio, 2004). Як крайній вияв знущання – згадка про чорношкірих африканців у кайданах. Справжньою Африкою залишається непідкорена колонізаторами територія, саме вона є власне Африкою для Ле Клезіо: «une Afrique qui n'a rien de commun avec la zone cohere, où règne une atmosphère lourde, où la végétation est étouffante, presque menaçante où pèse encore plus lourdement la présence des armées d'occupation française et britannique» (Le Clézio, 2004).

Образ матері тьмяніє на фоні неоднозначного образу батька, вона показана як вірна подруга і кохана, що завжди поділяє його погляди та позицію: «lorsque ma mère a décidé de se marier avec mon père, et d'aller vivre au Cameroun, ses amies parisiennes lui ont dit : «Quoi, chez les sauvages ?» et qu'elle, après tout ce que mon père lui avait raconté, n'a pu que répondre : « Ils ne sont pas plus sauvages que les gens à Paris!»» (Le Clézio, 2004). На фотографії вони стоять поруч з вождями африканських племен, і це найвище честь і визнання їхніх щирих намірів: «A ses côtés, mon père et ma mère sont debout, vêtus d'habits fatigués et empoussièrés par la route, ma mère avec sa longue jupe et ses souliers de marche, mon père avec une chemise aux manches roulées et son pantalon kaki trop large, trop court, serré par une ceinture qui ressemble à une ficelle. Ils sourient, ils sont heureux, libres dans cette aventure» (Le Clézio, 2004). Вільна Африка стає втіленням їхнього кохання: «Ils sont amoureux. L'Afrique à la fois sauvage et très humaine est leur nuit de noces» (Le Clézio, 2004). Письменник обґрунтовує власну «африканськість» через його зачаття на цій території свободи.

У житті батька Африка постає різною, не тільки місцем щастя. Огожа нігерійська, форпост британської колонії – це місце самотності батька («Comment vit-il ces longues années de guerre, seul dans cette grande maison vide, sans nouvelles de la femme qu'il aime et de ses enfants ? <…> A Ogoja, tout est différent. Le pays est trouble par les guerres tribales, les vengeances, les règlements de comptes entre villages» (Le Clézio, 2004).). Тоді він знаходить порятунок у роботі: «Son travail de medecin devient pour lui une obsession. La douceur nonchalante du Cameroun n'a pas cours à Ogoja» (Le Clézio, 2004). Колонізаторський досвід нігерійців спрацьовує для позиціонування лікаря як «чужого»: «Alors mon père découvre, après toutes ces années où il s'est senti proche des Africains, leur parent, leur ami, que le medecin n'est qu'un autre acteur de la puissance coloniale, pas différent du policier, du juge ou du soldat. Comment pouvait-il en etre autrement ? L'exercice de la médecine est aussi un pouvoir sur les gens, et la surveillance médicale est également une surveillance politique» (Le Clézio, 2004). Так Африка трансформується у пастку: інший, «білий» ніколи не стане там своїм.

Топосами батька визначені крім Маврикія, Гвіани, Нігерії, Камеруна ще і земля озера Вікторія (селища Баменда і Бансо), що були місцем свободи і кохання: «De Victoria, les pistes le conduisent à travers le mont Cameroun vers les hauts plateaux où il doit prendre son poste, à Bamenda. C'est là qu'il va travailler pendant les premieres années, dans un hopital à moitié en ruine, un dispensaire de bonnes sceurs irlandaises, murs de boue sèchée et toit de palmes. C'est là qu'il va passer les années les plus heureuses de sa vie. Ici, c'est un pays aux horizons lointains, au ciel plus vaste, aux étendues à perte de vue. Mon père et ma mère y ressentent une liberté qu'ils n'ont jamais connue ailleurs» (Le Clézio, 2004).; «Le temps de Banso, pour mon père et ma mère, c'est le temps de la jeunesse, de l'aventure. Au long de leurs marches, l'Afrique qu'ils rencontrent n'est pas celle de la colonisation. L'administration anglaise, selon un de ses principes, a laissé en place la structure politique traditionnelle, avec ses rois, ses chefs religieux, ses juges, ses castes et ses privilèges» (Le Clézio, 2004).

Справжність Африки протиставляється її зображенню у літературних творах А. Доде чи у фільмах Дж. Хьюстона: «Pourtant, ce n'est pas l'Afrique de Tartarin, ni même celle de John Huston. C'est plutot celle d' *African Farm*, une Afrique réelle, à forte densité humaine, ployée par la maladie et les guerres tribales. Mais forte et exhilarante aussi, avec ses enfants innombrables, ses fêtes dansées, la bonne humeur et l'humour des bergers rencontrés sur les chemins» (Le Clézio, 2004).

Незважаючи на констатування факту складного характеру батька, Ле Клезіо захоплюється ним як лікарем-професіоналом і нонконформістом, що сприймає реальність Африки без колонізаторських рожевих окулярів: «Dans l'Ouest africain, il va rester vingt-deux ans, jusqu'à la limite de ses forces. Ici, il connaitra tout, depuis l'enthousiasme du commencement, la découverte des grands fleuves, le Niger, le Benoue, jusqu'aux hautes terres du Cameroun. Il partagera l'amour et l'aventure avec sa femme, à cheval sur les sentiers de montagne. Puis la solitude et l'angoisse de la guerre, jusqu'à l'usure, jusqu'à l'amertume des derniers instants, ce sentiment d'avoir depassé la mesure d'une vie» (Le Clézio, 2004).

Атрибутами світу батька стануть маски, статуетки, меблі з Африки, так само і шведські чашки, європейські тарілки, бляшанки з печива та інші речі у гармонійному поєднанні: «ces tasses, assiettes de métal émaillé bleu et blanc faites en Suède, ces couverts en aluminium avec lesquels il avait mangé pendant toutes ces années, ces gamelles emboitées qui lui servaient en campagne, dans les cases de passage. Il y avait toute la série des boites à cirage et des pains de savon noir, les lampes à pétrole, les brûleurs d'alcool, et ces grandes boites à biscuits « Marie » en fer» (Le Clézio, 2004). У Франції життя батька підпорядковується надалі африканському ритму: вставання о 6 годині, овочевий базар, миття посуду поглиблюють його відчуття непотрібності вдома: «L'homme aux mains calleuses de chirurgien, qui pouvait scier un os ou placer une attelle, qui savait faire des noeuds et des épissures – cet homme n'utilisait plus son énergie et son savoir qu'à ces taches minuscules et ingrates: avec la même application, il faisait la vaisselle, réparait les tomettes cassées de son appartement, lavait son linge, reprisait ses chaussettes. L'Afrique avait mis en lui une marque» (Le Clézio, 2004). Письменник підсумовує своє сприйняття батька як чужого, іншого особливо під час проживання у Європі на пенсії: «Tel était l'homme que j'ai rencontré en 1948, à la fin de sa vie africaine. Je ne l'ai pas reconnu, pas compris. II était trop différent de tous ceux que je connaissais, un étranger, et même plus que cela, presque un ennemi» (Le Clézio, 2004).

Частина есею «Забуття» підсумовує різність іпостасей батька: один – для синів, інший – для пацієнтів: «Il était inflexible, autoritaire, en même temps doux et généreux avec les Africains qui travaillaient pour lui à l'hopital et dans sa maison de fonction» (Le Clézio, 2004). Для синів як втілення правил: «Il était plein de manies et de rituels: les enfants ne devaient jamais parler à table sans en avoir eu l'autorisation, ils ne devaient pas courir, ni jouer ni paresser au lit. Ils ne pouvaient pas manger en dehors des repas, et jamais de sucreries» (Le Clézio, 2004), як наслідок їхнє протистояння: «nous sommes mesurés à lui en versant du poivre dans sa théière. Cela ne l'a pas fait rire, il nous nous a sévèrement battus» (Le Clézio, 2004).

Тиранія батька поглибила прірву нерозуміння, яка надалі не була подолана: «C'était le même homme qui exigeait que la prière fut dite chaque soir à l'heure du coucher, et que le dimanche fut consacré à la lecture du livre de messe. La religion que nous decouvrions grâce à lui ne permettait pas d'accommodements. C'était une régie de vie, un code de conduite. Je suppose que c'est en arrivant à Ogoja que nous avons appris que le Père Noël n'existait pas, que les cérémonies et les fêtes religieuses étaient réduites à des prières, et qu'il n'y avait aucun besoin d'offrir des cadeaux» (Le Clézio, 2004). Констатуємо, що батько залишається у житті хлопчика іншим, чужим, «африканцем»; любов заміняється несприйняттям і ворожістю: «Aux difficultés d'adaptation s'ajoutait l'hostilité qu'il devait ressentir dans son propre foyer. Ses colères étaient disproportionnées, excessives, épuisantes. Pour un rien, un bol cassé, un mot de travers, un regard, il frappait. Je me souviens d'avoir ressenti quelque chose qui ressemblait à de la haine» (Le Clézio, 2004).

Висновки. Вивчено роль батьків у процесі формування Ле Клезіо як персонажа автобіографічного есею «Африканець»: встановлено, що образ батька є домінуючим і вказано другорядність образу матері (пояснена спроба створення альтернативної материнськості). Визначена функція проживання у Африці у житті батька як каталізатора вияву його складного характеру. Цей автобіографічний твір стає спробою для Ле Клезіо пояснення, виправдання і прийняття батька: «L'Afrique ne l'avait pas transformé. Elle avait révelé en lui la rigueur. Lorsque mon pére est venu vivre sa retraite dans le sud de la France, il a apporté cet héritage africain. L'autorité et la discipline, jusqu'à la brutalité» (Le Clézio, 2004).

Письменник подає своє бачення альтернативного дитинства-як-радості через зближення із батьком: «Il aurait fallu grandir en écoutant un père raconter sa vie, chanter des chansons, accompagner ses garçons à la chasse aux lézards ; il aurait fallu mettre sa main dans la sienne pour qu'il montre les papillons rares, les fleurs vénéneuses, les secrets de la nature qu'il devait bien connaitre, l'écouter parler de son enfance à Maurice, marcher à côté de lui, le regarder réparer la voiture ou changer un volet brisé» (Le Clézio, 2004). Причинами відсторонення і руйнування сімейності Ле Клезіо вказує війни, відсутність батька у ранньому дитинстві синів і віддалене проживання на африканському континенті: «Sans doute les choses se seraient-elles passées autrement s'il n'y avait pas eu la cassure de la guerre, si mon père, au lieu d'être confronté à des enfants qui lui étaient devenus étrangers, avait appris à vivre dans la même maison qu'un bébé. Ce pays d'Afrique où il avait connu le bonheur de partager l'aventure de sa vie avec une femme, ce même pays lui avait volé sa vie de famille et l'amour des siens» (Le Clézio, 2004).

Як висновок, вивчена проблема ідентифікації батька як «африканця»; процес набуття ним «африканськості» та пастка між-етнічної расової ідентичності; вказано на символічну двознач-

ність Африки у житті батька; проаналізовано батька як неоднозначну і складну особистість; вивчені його різні вияви як лікаря і власне батька; встановлено його роль у формуванні новоруссоїзму Ле Клезіо та усвідомленні свободи як невід'ємної ознаки життя людини; визначені топоси дитинства письменника (Огожа і Ніцца) та топоси життя батька (Нігерія, Маврикій, Гвіана). Вважаємо, що «Африканець» постає як експлікативний текст для пояснення і виправдання батька, а також для розуміння гібридної етнічної ідентичності Ле Клезіо як складного конструкту з європейськості як даності та африканськості як набутої під впливом досвіду та змішання різних культур. Визначено, що присутність батька in absentia (фізична та емоційна відсутність) сформувала у сина відчуття неповноти радості дитинства; умовне примирення між ними відбувається через набуття батьківської «африканськості» як свободи і антиколоніальних поглядів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савчук Р. Географічні переміщення персонажів у просторі як світопороджувальні маркери можливих світів: семіотичний аспект (на матеріалі роману Ж.М.Г. Ле Клезіо «La Quarataine»). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2016. Вип. 145. С. 483–488.
2. Каратєєва Г. М. Текстовий концепт-константа подорож: позиція мети (на матеріалі творів Ле Клезіо). *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна*, 2014. Вип. 48. С. 192–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_48_61 (дата звернення 25.02.2025).
3. Morgan N. Portrait de famille: L'Africain de J.M.G. Le Clézio French Studies in Southern Africa 2014, Issue 44. Pp. 117–131. URL: https://journals.co.za/doi/epdf/10.10520/EJC164686 (дата звернення: 25.02.2025).
4. Solé Castells C. Le Clézio et le voyage : entre la terre et l'appel de la mer. *Lublin Studies in Modern Languages and Literature* ISSN: 2450-4580, 2022. Vol. 46, No 4. Pp. 57–64. URL: https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3669 (дата звернення: 25.02.2025).
5. Le Clézio, J. M. G. L'Africain Paris: Mercure De France, 2004. 114 p. URL: https://archive.org/details/lafricainj.m.g.leclezio1_201911/page/n59/mode/2up?view=theatre (дата звернення: 25.02.2025)

REFERENCES

1. Savchuk, R. (2020). Semiotyko-naratyvni mekhanizmy tvorennia tekstovykh mozhlyvykh svitiv u fratsuzkomu khudozhnomu naratyvi XX-poch. XXI st. [Semiotic and Narrative Mechanisms of Creating Textual Possible Worlds in the Frazzese Fiction Narrative of the XX-early XXI Centuries]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues in the Humanities. Iss. 28. vol. 3. pp. 70–76. [in Ukrainian]
2. Karatieieva, H. (2014). Tekstovyi kontsept-konstanta podorozh: pozytsiia mety (na materiali tvoriv Le Klezio) [The textual concept-constant journey: the position of the goal (based on the works of Le Clézio)] Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia Filolohichna – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series Philological. Iss. 48. pp. 192–194. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_48_61 (last accessed: 25.02.2025). [in Ukrainian].
3. Morgan N. (2014). Portrait de famille: L'Africain de J.M.G. Le Clézio French Studies in Southern Africa. Iss. 44. pp. 117–131. Retrieved from: https://journals.co.za/doi/epdf/10.10520/EJC164686 (last accessed: 25.02.2025). [in French].
4. Solé Castells C. (2022). Le Clézio et le voyage : entre la terre et l'appel de la mer. Lublin Studies in Modern Languages and Literature ISSN: 2450-4580 (online), 2022. Vol. 46, No 4. pp. 57–64. Retrieved from: https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3669 (last accessed: 25.02.2025). [in French].
5. Le Clézio, J.M.G. (2004) L'Africainю. Paris: Mercure De France, 114 p. Retrieved from:https://archive.org/details/lafricainj.m.g.leclezio1_201911/page/n59/mode/2up?view=theatre (last accessed: 25.02.2025). [in French].